

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ****ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MINORS:
THEORETICAL AND LEGAL BASES AND FEATURES**

Бслікова М.І., к.ю.н.,

асистент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Крамінська Д.М., студентка II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Животова В.О., студентка II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Наукова стаття присвячена темі особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Автори зазначають, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства постає проблема девіантної поведінки неповнолітніх, що часто виражається в скоєнні адміністративних правопорушень. Такі явища негативно впливають на спроби України побудувати правову державу, що є лише декларативною метою, передбаченою в статті 1 Конституції України.

У статті йдеться про провідну роль прав і свобод людини й громадянина, що закріплені в Конституції та інших нормативно-правових актах. Зважаючи на незахищеність неповнолітніх, автори вбачають необхідність у детальному дослідженні особливостей їхньої адміністративної відповідальності.

У статті зазначається, що поняття адміністративної відповідальності є досить дискусійним через те, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення не наведено відповідної дефініції, а тому автори пропонують узагальнити думки науковців та окреслити адміністративну відповідальність як діяльність, пов'язану із застосуванням адміністративних стягнень, та як специфічну форму негативного реагування на вчинення особою адміністративного правопорушення, а також як різновид правовідносин.

Автори погоджуються та підтримують рішення законодавця щодо застосування до неповнолітніх спеціальних заходів впливу замість стягнень у передбачених законом випадках, окрім цього, автори наголошують на наявності в неповнолітніх психофізіологічних особливостей, що не дозволяють їм повною мірою розуміти суспільну шкідливість вчинюваного ними діяння.

У статті наводиться аналіз статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, що передбачають ті чи інші заходи впливу або адміністративні стягнення. Аналізується роль заходів виховного характеру відносно неповнолітніх – вони переслідують морально-виховні цілі. Перевиховання та виправлення підлітків-правопорушників у деяких випадках можливі й без застосування заходів адміністративної відповідальності.

Висловлюється думка щодо можливості збільшення підстав для застосування адміністративних стягнень стосовно неповнолітніх, зважаючи на важливість тих суспільних відносин, які ставляться під охорону певними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, неповнолітній, заходи виховного характеру, адміністративні стягнення, злісна непокоря, перевиховання порушників.

The scientific article is devoted to the topic of peculiarities of administrative responsibility of minors. The authors note that at this stage of development of Ukrainian society there is a problem of deviant behavior of minors, which is often expressed in the commission of administrative offenses, such phenomena negatively affect Ukraine's attempts to build the rule of law, which is only a declarative goal.

The article deals with the leading role of human and civil rights and freedoms enshrined in the Constitution and other normative legal acts. Given the insecurity of minors, the authors see the need for a detailed study of the features of administrative liability of minors.

The article notes that the concept of administrative liability is quite debatable, due to the fact that the Code of Ukraine on Administrative Offenses does not provide an appropriate definition. Therefore, the authors propose to summarize the views of scholars and outline administrative liability as an activity related to the application of administrative penalties and as a specific form of negative reaction to the commission of an administrative offense, as well as a kind of legal relationship.

The authors agree and support the decision of the legislator to apply special measures of influence to minors instead of penalties in cases provided by law, in addition, the authors emphasize the presence of minors psycho-physiological features that do not allow them to fully understand the social harm of their actions.

The article provides an analysis of the articles of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which provide for certain measures of influence or administrative penalties. The role of educational measures in relation to minors is analyzed – they pursue moral and educational goals. Re-education and correction of juvenile offenders in some cases is possible without the use of administrative measures.

The opinion is expressed on the possibility of increasing the grounds for the application of administrative penalties against minors, given the importance of those public relations that are protected by certain articles of the Code of Administrative Offenses.

Key words: administrative responsibility, juvenile, educational measures, administrative penalties, malicious disobedience, re-education of violators.

Актуальність дослідження. В українському суспільстві наразі проводяться суттєві перетворення в частинах політичного, економічного й окремих сфер соціального розвитку країни. Органи публічного управління проводять політику активної інтеграції нашої держави у світову спільноту, що зумовлює необхідність визнавати й практично втілювати в життя міжнародні акти щодо прав

людини, в яких основою свободи, справедливості й загального миру є визнання гідності, належної всім членам людської спільноти, а також рівних і невіддільних прав.

Такі положення отримали своє відбиття в Конституції України, зокрема під час встановлення правового статусу людини й громадянина в нормах глави 2 Основного Закону. Важливим питанням у сфері захисту прав і свобод

людини й громадянина є питання застосування деяких видів юридичної відповідальності. Говорячи про одних із найменш захищених членів нашого суспільства – неповнолітніх, слід звернути увагу на особливості їх притягнення до адміністративної відповідальності.

Метою дослідження є формулювання пропозицій щодо вдосконалення адміністративної відповідальності неповнолітніх на основі аналізу чинного законодавства України й опрацювання теоретичних положень.

Стан дослідження. Проблему адміністративної відповідальності неповнолітніх досліджували такі вчені: К.С. Вельський, О.Л. Чернецький, Т.М. Іванова, А.В. Братусь, Л. Л. Савранчук, А.Т. Комзюк, В.О. Шамрай, Р.А. Калюжний, В.Б. Авер'янов, Л.В. Коваль, В.Ф. Опришко, М.М. Тищенко, В.В. Зуй та інші.

Основний обов'язок будь-якого, в тому числі неповнолітнього громадянина – дотримуватися законів і не здійснювати правопорушень, а також поважати права й законні інтереси інших осіб. Неповнолітній, як будь-який громадянин, несе юридичну відповідальність за свої вчинки перед державою та іншими людьми. Ця відповідальність залежить зокрема від тяжкості вчиненого правопорушення.

Одна з відмінностей адміністративної відповідальності повнолітніх та осіб віком від 16 до 18 років полягає в меті такої відповідальності. Так, метою застосування адміністративної відповідальності до неповнолітніх є не бажання покарати, а бажання переконати особу в неправильності й суспільній шкідливості її діяння та запобігти повторенню подібної поведінки [1].

Варто відзначити, що нагепер в Україні гостро стоїть питання адміністративної відповідальності неповнолітніх за вчинення адміністративних правопорушень. Адміністративну відповідальність неповнолітніх можна віднести до особливого виду юридичної відповідальності. В юридичній літературі проблемам адміністративної відповідальності приділяється багато уваги [2, с. 81]. На сучасному етапі розвитку нашої держави низький рівень правової культури населення, зокрема молоді, зумовлює наявність разючої статистики вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми. Такі факти гальмують плавну побудову правової держави й громадянського суспільства в Україні, що є провідною ціллю – своєрідною метою та першочерговим завданням Української держави.

Підкреслимо, що у вітчизняному законодавстві не дається визначення адміністративної відповідальності. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) лише обмежується вказівкою про те, що мірою адміністративної відповідальності є адміністративне стягнення, яке застосовується з метою перевиховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та запобігання вчиненню правопорушень. У цьому випадку варто підтримати думку К.С. Вельського, який стверджує, що для того, щоб поняття використовувалося в суспільстві ефективно, запам'ятовувалось людьми, ставало часткою їх правосвідомості, йому потрібно дати визначення в законодавчому акті [3, с. 20]. Відсутність законодавчого визначення поняття адміністративної відповідальності дає змогу науковцям проводити палкі дискусії з питань поняття, сутності й значення адміністративної відповідальності.

Якщо узагальнити наявні розуміння, адміністративна відповідальність розглядається як діяльність, пов'язана із застосуванням адміністративних стягнень до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення, та як специфічна форма негативного реагування, а також як різновид правовідносин. Доцільно відзначити, що за основу дефініції адміністративної відповідальності вчені беруть дві основні ознаки: адміністративний проступок та адміністративне стягнення. На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що адміністративна відповідальність

тісно пов'язана із застосуванням заходів примусу, й розглядати її слід як реакцію на правопорушення, передбачене санкціями правових норм, а також здійснення відповідних стягнень [4, с. 440].

Відповідно до ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [5]. У КУпАП відсутнє визначення поняття неповнолітній, проте Цивільний Кодекс України встановлює, що це особа у віці від 14 до 18 років.

З аналізу норм адміністративного законодавства можна зробити висновки про наявність специфічних особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх. Так, до особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх належать:

1) цілі адміністративної відповідальності, що застосовується до неповнолітніх, значною мірою зумовлюють менший обсяг і ступінь позбавлення або обмеження прав і свобод неповнолітніх осіб у порівнянні з дорослими повнолітніми правопорушниками;

2) до неповнолітніх не може застосовуватися така ж міра відповідальності, як і до дорослих повнолітніх правопорушників (наприклад, адміністративний арешт).

Треба відзначити, що неповнолітній вік правопорушника є обставиною, що пом'якшує адміністративну відповідальність. Якщо під час вчинення адміністративного правопорушення шкода заподіяна неповнолітнім, який досяг шістнадцятирічного віку й має самостійні доходи, то суддя може прийняти рішення про самостійне відшкодування неповнолітнім завданої шкоди.

Головним проблемним питанням у сфері адміністративної відповідальності неповнолітніх є види заходів впливу, що застосовуються до них за вчинення адміністративних правопорушень. Законодавство не містить визначення заходів впливу, що ускладнює розуміння їхньої правової природи. Утім, їхнє розміщення в розділі КУпАП «Адміністративні стягнення» свідчить про те, що вони є заходами адміністративної відповідальності, які близькі, але не тотожні до адміністративних стягнень, оскільки в переліку ст. 24 КУпАП заходи впливу відсутні. З метою мінімізації скоєння адміністративних правопорушень неповнолітніми чинним КУпАП передбачено ряд таких заходів впливу, зокрема: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їхньою згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (ст. 24¹ КУпАП) [5].

Заходи впливу мають ряд ознак, які відрізняють їх від адміністративних стягнень. До них належать:

1) заходи впливу застосовуються на основі норм адміністративного права та є заходами державного примусу;

2) можливість застосування таких заходів адміністративної відповідальності виключно до деліктоздатної особи віком від 16 до 18 років за вчинення нею адміністративного проступку;

3) заходи впливу полягають у накладенні на правопорушника несприятливих юридичних наслідків, які полягають, зокрема, в громадському осуді, обмеженні особистих благ та інтересів тощо;

4) незважаючи на відсутність законодавчого закріплення мети заходів впливу, вони спрямовані насамперед на виховання, а елементи кари другорядні [6, с. 88].

В аспекті нашого дослідження досить цікава проблема притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, що передбачене в ст. 185 КУпАП. Так, відповідно до ст. 13 КУпАП за вчинення ряду адміністративних правопорушень неповнолітній підлягає відповідальності на загальних засадах. Такі правопорушення передба-

чені ст. ст. 44, 51, 121-127, ч. ч. 1, 2 і 3 ст. 130, ст. 139, ч. 2 ст. 156, ст. ст. 173, 173^а, 174, 183^а, 185, 190-195 КУпАП. Серед них ті адміністративні правопорушення, вчинення яких навіть для неповнолітніх з очевидністю суспільно шкідливі; це, зокрема, незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП), дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП), дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП). Серед цього переліку міститься і ст. 185 КУпАП, яка передбачає злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку й державного кордону, військовослужбовця. Так, ст. 13 КУпАП містить положення, відповідно до якого в разі вчинення всіх вищезазначених адміністративних правопорушень, окрім того, що передбачене в ст. 185 КУпАП, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника можливе застосування заходів впливу [5]. У зв'язку із цим необхідне з'ясування причин, за наявності яких законодавець унеможливив застосування заходів впливу стосовно неповнолітнього за вчинення ним адміністративного правопорушення, передбаченого виключно ст. 185 КУпАП. На нашу думку, така позиція законодавця зумовлена необхідністю підтримання авторитету поліції, громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону й військовослужбовців. Оскільки діяльність зазначених суб'єктів спрямована, зокрема, на підтримання правопорядку й запобігання правопорушень, а також їх припинення в разі виявлення, то злісна непокура їх законному розпорядженню є неприпустимою та свідчить про антисоціальну поведінку неповнолітнього. Таким чином, із метою забезпечення авторитету права й закону необхідне існування певних особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх за вчинення злісної непокори суб'єктам, діяльність яких спрямована на забезпечення стану дотримання законності.

Існування менш суворих заходів, яким піддаються неповнолітні за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язане з особливостями їхнього психофізіологічного розвитку, адже у віці від 16 до 18 років в особи залишається ще не сформованою до кінця психіка, її внутрішнє «Я». Безсумнівно, неповнолітній здатен усвідомлювати суспільну шкідливість деяких, найбільш різочих адміністративних правопорушень. Утім, вчиняючи те чи інше адміністративне правопорушення, така особа повною мірою не усвідомлює значення своїх дій. На нашу думку, під час вчинення правопорушення, передбаченого в КУпАП, людина у віці від 16 до 18 років також не має чіткого розуміння суспільної шкідливості вчинюваного діяння. Саме у зв'язку із цим законодавством передбачена менш сувора адміністративна відповідальність для неповнолітніх.

Як зазначають Т.М. Іванова та А.В. Братусь, значно впливають на мотивацію вчинків неповнолітніх вікові особливості. Такими особливостями є: недостатній життєвий досвід; схильність до наслідування; вплив на них оточення, особливо дорослих осіб; бажання показати себе самостійним і намагання звільнитися від контролю та опіки з боку батьків, вихователів; специфічне трактування таких понять, як сміливість, чесність, дружба; неправильна оцінка конкретних життєвих ситуацій; недостатній розвиток, а інколи й повна відсутність критичного ставлення до своїх вчинків, вчинків інших [7, с. 163].

Слушна думка Л.Л. Савранчук, яка стверджує, що заходи адміністративного впливу до неповнолітніх – це різновид заходів адміністративної відповідальності з боку держави на неправомірну поведінку особи, які мають виховний характер, що полягає в обмеженні його особистих благ. Ознаками таких заходів є: застосовуються на основі норм адміністративного права; є засобом охо-

рони суспільних відносин у сфері державного управління; застосовуються органами адміністративної юрисдикції лише у випадку порушення вимог адміністративно-правових норм; застосовуються лише до неповнолітніх віком від 16 до 18 років; створюють для правопорушника несприятливі юридичні наслідки, що полягають в осуді поведінки й обмеженні його особистих благ [8, с. 247].

Заходи виховного характеру відносно неповнолітніх переслідують морально-виховні цілі. Перевиховання та виправлення підлітків-правопорушників у деяких випадках можливі й без застосування заходів адміністративної відповідальності. Розглядаючи питання про заходи адміністративної відповідальності неповнолітніх, необхідно підкреслити, що у випадку вчинення неповнолітнім адміністративного правопорушення в обов'язковому порядку враховується характер вчиненого правопорушення.

Внаслідок значного поширення адміністративних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, досить часто лунають думки, згідно з якими необхідне посилення адміністративної відповідальності неповнолітніх для того, щоб вони під страхом суворішої відповідальності утримувалися від вчинення правопорушень. На нашу думку, такий підхід дещо хибний і невинуватий. Як уже зазначалося, причини й мотиви вчинення неповнолітнім правопорушень значною мірою відрізняються від мотивів їх вчинення дорослими людьми. Здебільшого істинними причинами вчинення адміністративних правопорушень особами у віці від 16 до 18 років є специфічне трактування таких понять, як сміливість, чесність, дружба; неправильна оцінка конкретних життєвих ситуацій; несформованість внутрішнього «Я» особи й так далі. Потрібно пам'ятати, що неповнолітній є ще до кінця несформованою особистістю та більшою мірою здатний до зміни свого світобачення, ніж доросла людина. У зв'язку із цим є можливість його виправлення за допомогою застосування, наприклад, заходів впливу або передбачених законом видів адміністративної відповідальності, втім лише тою мірою, в якій вони необхідні й сприятимуть виправленню неповнолітньої особи, адже занадто суворе покарання може призвести не до зміни поведінки винної особи на краще, а до посилення її антисоціальних настроїв.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб у порівнянні з іншими суб'єктами, що вчиняють адміністративні правопорушення, має як матеріальні, так і процесуальні особливості, зумовлені насамперед віком особи. Встановлені законом особливості дозволяють правозастосовувачу гнучкіше реагувати на факти протиправної поведінки неповнолітніх осіб, максимально враховуючи їх вік та обставини вчинення правопорушення.

Враховуючи вищевказане, для покращення правового регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх пропонуємо:

- 1) надати законодавче визначення адміністративної відповідальності;
- 2) сформулювати дефініцію заходам впливу, що застосовуються до неповнолітніх у КУпАП;
- 3) визначити в КУпАП мету заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх;
- 4) розширити перелік адміністративних правопорушень, за вчинення яких до особи не можуть бути застосовані заходи впливу, наприклад, за ст. ст. 185³, 185⁷, 185⁸, зважаючи на суспільні відносини, які поставлені під охороною цими й деякими іншими статтями КУпАП.

Висновок. Отже, притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх має ряд особливостей, що детерміновані насамперед їх віком і несформованою до кінця психікою та особистістю. Сутність цих особливостей насамперед пов'язана з наявністю заходів впливу, що можуть застосовуватися до неповнолітніх у випадку вчи-

нення ними адміністративних правопорушень. Винятком із цього правила є лише вчинення особою у віці від 16 до 18 років правопорушення, що передбачене ст. 185 КУпАП. Менш сувора відповідальність неповнолітніх за вчи-

нення адміністративних правопорушень у порівнянні із загальними суб'єктами логічно обґрунтована й необхідна, а тому, враховуючи мету такої відповідальності, ми не вважаємо, що необхідне її посилення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калдашева Э.Э., Межуева В.С. Особенности административной ответственности несовершеннолетних. *Тенденции развития юридической науки в Беларуси (к 80-летию Белорусского государственного экономического университета и 15-летию факультета права в БГЭУ)*, г. Минск, 19–20 ноября 2013 г. Минск : БГЭУ, 2013. С. 165–167. URL: http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/16993/2/Kaldasheva_E_E_s_165_ocr.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
2. Баранов А.Д., Дорофеева Ж.П., Меняйло Д.В. Особенности административной ответственности несовершеннолетних. *Философия права*. 2015. № 4. С. 80–83.
3. Вельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. *Государство и право*. 1999. № 12. С. 20–25.
4. Чернецький О.Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх : теоретико-правові питання. *Форум права*. 2008. № 1. С. 439–444.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 08.10.2020).
6. Ткаля О. В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2016. С. 87–90.
7. Іванова Т.М., Братусь А.В. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 2. С. 162–166.
8. Савранчук Л.Л. Відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 245–248.